

Recent a văzut lumina tiparului, în editura Hasefer din București, monografia dedicată prezentării cimitirului nr. 1 din Siret, elaborată de profesorul ieșean Silviu Sanie, lucrare care se înscrie într-o lungă serie de culegeri de inscripții ebraice din diverse țări unde au existat comunități de religie mozaică.

Cercetările de la Siret, rod al colaborării dintre Federația Comunităților Evreiești din România și filiala ieșeană a Academiei Române, colaborare care își propunea cercetarea cimitirelor ebraice din Siret, în condițiile unor intervenții făcute fără încălcarea prescripțiilor religiei mozaice, s-au concretizat într-un volum monografic dedicat prezentării exhaustive a cimitirului medieval evreiesc nr. 1 din Siret. Lucrarea este rezultatul unei laborioase activități începute în anul 1990, care a presupus degajarea monumentelor acoperite de pământ, copaci și buruieni, ridicarea stelelor funerare, reconstituirea șirurilor de morminte, curățarea cu instrumente adecvate, care să nu împietzeze suprafețele sculptate ale pietrelor, și nu în ultimul rând, descifrarea, citirea, fotografierea, descrierea.

Lucrarea, care se deschide cu *Lista abrevierilor și bibliografie* precum și cu un *Cuvânt înainte* al autorului, este structurată în șase capitole, la care se adaugă *Concluzii* și un rezumat în limba engleză.

Capitolul I – *Mențiuni din istoria Siretului medieval* – este o succintă prezentare istorică a acestei așezări din Nordul Moldovei, fostă capitală a voievodatului de la răsărit de Carpați, insistându-se asupra prezenței pe aceste meleaguri a comunității evreiești. În anul 1775 conscripția întocmită de generalul austriac Spleny numără la Siret 8 familii cu 43 de persoane, în timp ce în perioada când Bucovina a fost alipită la ducatul Galiției, marcată de profunde schimbări în structura etnică a provinciei, la Siret, în 1880 locuiau 3.122 evrei, reprezentând 43,1% din populația orașului.

Capitolul II, intitulat *Forma și tipologia monumentelor*, își propune clasificarea pietrelor de mormânt aflate în cimitirele siretene. Studiarea monumentelor funerare, impresionante ca aspect și de o mare varietate, a permis stabilirea a șase tipuri constructive (tab. I). În cimitirul nr. 1 se întâlnesc doar *stele funerare*, grupate și ele în 10 tipuri formale (tab. II), șapte dintre ele cu o frecvență mai semnificativă dar și forme de excepție; pot fi remarcate stele arhitectonice, pseudo-arhitectonice, la care frontonul și acroterele nu mai au o funcționalitate și cele anarhitectonice, la care aceste elemente nu mai pot fi consemnate. În cadrul fiecărui tip formal sunt inventariate variantele, precum și asocierea tipurilor cu motivele decorative utilizate în ornamentarea stelelor funerare.

Capitolul III, *Descrierea monumentelor*, este cel mai amplu din monografia dedicată cimitirului nr. 1 din Siret.

În vederea descrierii fiecărui monument funerar, suprafața întregului cimitir a fost cartată, iar mormintele au fost grupate pe șiruri, numerotate pentru o mai bună orientare cu cifre romane, iar fiecare stelă a căpătat un număr arab. În cimitirul nr. 1 de la Siret au fost numărate 342 de pietre funerare, cele mai multe dintre ele în bună stare de conservare, fapt care a permis atât descrierea registrului ornamental, cât și descifrarea și citirea inscripției; fac excepție 14 stele, fragmentare, cu inscripții ilizibile.

Cea mai mare stelă funerară din cimitirul I de la Siret, cu numărul 224, se găsește pe rândul XV și a aparținut „doamnei Toiva, fiica domnului Pinhas, decedată în (ziua) 4 (a) lunii Kislev” (marți, 30 noiembrie 1761), iar cea mai nouă, cu numărul 123, se află pe rândul V și a aparținut „doamnei Meiita, fiica învățătorului nostru, domnului...” (anul 1841–1842).

Fiecare monument încadrat tipologic este descris atât din punct de vedere formal, cât și al modului de ornamentare, este dată inscripția în limba ebraică, cât și traducerea românească, cu datarea conform cronologiei mozaice, dar și în cea uzuală.

Capitolul IV, este intitulat *Considerații asupra antroponimelor menționate în epitafuri*. Autorul analizează, în ordine alfabetică, numele de persoane întâlnite pe stele funerare. Din cele 100 de nume masculine 81 se dovedesc a fi de sorginte ebraică, alte 19 sunt în mare parte adoptate din germană și din limbile slave, dar și din greacă, în timp ce pentru numele feminine analiza constată existența a 26 de origine ebraică, celelalte, mai numeroase provenind din limbile germană și slavă, unele dintre ele metamorfozate în spiritul limbii idiș.

Capitolul V – *Apelative-magistraturi. Expresii calificative și abrevieri* analizează conținutul inscripțiilor funerare de la Siret din punctul de vedere al formularului epigrafic: a) elemente esențiale – cuvinte și propoziții care se regăsesc în cuprinsul tuturor epitafurilor și b) elemente secundare. Se remarcă lipsa, în inscripțiile siretene, a mențiunilor referitoare la profesia și la vârsta celui decedat. Sunt analizate o serie de titluri purtate de membrii comunităților ebraice, în contextul realităților care se surprind din citirea stelelor funerare de la Siret.

Capitolul VI intitulat *Ornamentica monumentelor funerare*, este dedicat prezentării repertoriului de motive decorative întâlnite pe stelele funerare de la Siret. Sunt menționate marile teme ornamentale: zoomorfe (urși, lei, cerbi, grifoni, licorni, porumbei, păuni, berze, vulturi mono și bicefali, pești), asociate vegetale (pomul vieții, vasul cu flori, vița de vie, crengile de măslini), elemente arhitectonice (fațada de templu, grupul de două coloane simple cât și „solomonice”, dar și alte obiecte precum sfeșnicile și coroanele. O parte a stelelor funerare aveau reliefurile sculptate pictate cu albastru, argintiu, auriu și

roșu, urmele acestor culori fiind vizibile pe un număr de monumente.

Analizând simbolismul reprezentărilor decorative, autorul trece în revistă ultimele păreri asupra acestui aspect al ornamenticii figurate în arta iudaică, fiind de părere că stelele funerare de la Siret sunt produse ale artei populare evreiești, cu unele caracteristici determinate de sursele ei, de spațiul și timpul în care au fost realizate. Referitor la cimitirul nr. 1 din Siret se emite ipoteza existenței, în acele spații cu morminte unde lipsesc monumentele să fi existat înmormântări anterioare secolului XVIII, marcate de stele de piatră sau de lemn, care nu au mai rezistat scurgerii timpului.

Stelele funerare siretene au fost confecționate de artizani evrei și prezența unor nume de familie precum *Steinmetz* și *Picker* este considerată o mărturie în acest sens. Dar în cimitirul 1 de la Siret, într-o zonă depărtată de primul șir de morminte, un sondaj arheologic a dus la descoperirea unor fragmente de stele rebutate, dovada materială a existenței unui atelier de pietrar posibil chiar în incinta cimitirului.

Din punctul de vedere al paleografiei, textele ebraice, cu o caligrafie remarcabilă, cu extrem de rare și neînsemnate greșeli, au fost realizate în *quadrata hebraica*, cu duct sigur și elegant.

Concluziile de la sfârșitul lucrării aduc noi precizări legate de comunitatea mozaică din Siret care, în secolele XVIII-XIX a aderat la mișcarea hasidică, sperând în resurecția promisă de venirea lui Mesia, comunitate care își păstra cu respect tradițiile poporului căruia îi aparținea, învățăturile *Torei* și *Talmudului*.

Cercetătorul ieșean Silviu Sanie s-a aplecat cu pioșenie asupra subiectului propus, realizând o lucrare de referință, unde, alături de epigrafele ebraice sunt descrise și comentate, în întregul lor, stelele funerare din cimitirul nr. 1 de la Siret.

Lucrarea domnului dr. Silviu Sanie, o reușită și din punctul de vedere al execuției grafice, se constituie într-un model demn de urmat de către toți cei care își propun realizarea unei cărți cu subiect similar.

PARASCHIVA VICTORIA BATĂRIUC